

УДК 658. 026.01

В.В.ПРОХОРОВА, к. е. н., доц., докторант, НАУ, Київ

СТРАТЕГІЧНИЙ АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ АВІАБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ОСНОВІ ТЕХНОЛОГІЇ SWOT ТА PEST-АНАЛІЗУ

В статті розглянуті така технологія стратегічного аналізу як SWOT та PEST- аналіз, яка призначена для відображення слабких та сильних сторін явища, що розглянуто на двох рівнях, як зовнішнього, так і внутрішнього середовища. Цей метод дозволяє швидко оцінити фінансову позицію підприємства в основних його контурах.

В статті рассмотрена такая технология стратегического анализа как SWOT и PEST - анализ, которая предназначена для отображения слабых и сильных сторон явления, что рассмотрено на двух уровнях, как внешней, так и внутренней среды. Этот метод позволяет быстро оценить финансовую позицию предприятия в основных его контурах.

Ключові слова: оцінка діяльності, авіабудівне підприємство, технології SWOT та PEST- аналізу, узагальнена матриця рангів факторів.

Постановка проблеми. Для функціонування будь-якого підприємства повинна бути вироблена чітка стратегія поведінки. Зміни ситуації на макrorівні й на фінансовому ринку роблять коректування як фінансової, так і загальної стратегії розвитку підприємства. Правильно обрана стратегічна політика підприємства у фінансовому аспекті не тільки допоможе закріпити позиції на ринку, але й буде сприяти тенденції розвитку підприємства в цілому. При формуванні фінансової стратегії, у першу чергу, необхідно врахувати і оцінити її зовнішнє та внутрішнє середовище. Оскільки призначення ефективної стратегії полягає в такій організації діяльності підприємства, за якої напрямок його розвитку найбільшою мірою відповідає тенденціям змін в оточенні підприємства, та здійснення аналізу його внутрішнього середовища з метою визначення того, чи володіє підприємство достатніми внутрішніми силами, щоб скористатися такими зовнішніми можливостями.

Аналіз останніх публікацій. Питання стратегічного аналізу діяльності підприємств досліджувалися вченими, серед яких зарубіжні, вітчизняні і російські вчені: Ансофф І. [1], Александров І.О. [2], Бланк І.А.[3] , Брігхем Є.Ф. [4] . Лукіна Ю.В.[5] , Солодова О.А.[6] , Темчишина Ю.Л.[7] , Терещенко С.І.[8], Бандурка О.М.[9], Коробов М.Я. [9], Орлов П. І.[9] , Петрова К. Я.[9], Чмутова В. П.[10]. У більшості наукових праць учених підходить до цієї наукової проблеми недостатньо розроблені як в теоретичному, так і в

практичному аспектах, про що свідчить відсутність обґрунтування єдиної послідовності етапів процесу формування процедури аналізу та рекомендацій, які б комплексно врахували як кількісні, так і якісні характеристики суб'єкта господарювання щодо використання фінансових ресурсів.

Виклад основного матеріалу. Дослідження зовнішнього та внутрішнього середовища діяльності підприємств авіабудівної галузі доцільно здійснювати за допомогою SWOT та PEST- аналізу. Тому що одним із найпоширеніших методів аналізу та оцінки середовища підприємства є SWOT – аналіз, який використовується для комплексного аналізу середовища діяльності підприємства. За допомогою PEST- аналізу здійснюється аналіз макросередовища підприємства, що в значній мірі дозволяє розробити фінансову стратегію, яка була б адекватною до умов макросередовища. PEST- аналіз, в певній мірі, виступає як складова SWOT – аналізу, що відноситься до встановлення факторів зовнішнього середовища непрямого впливу, які впливають на формування можливостей та загроз для підприємства.

Для здійснення SWOT – аналізу групою експертів було визначено сукупність факторів, які впливають на фінансовий стан підприємств авіабудівної галузі : наявність фінансової стратегії підприємств; відсутність короткострокових і довгострокових кредитів; відсутність довгострокового планування показників фінансової діяльності підприємства; систематичне здійснення аналізу фінансово – господарської діяльності; доступ до баз законодавства та можливість своєчасного моніторингу змін в ньому; вплив держави на фінансово-господарську діяльність; надходження підприємству дотацій з державного бюджету; недостатній контроль за виконанням фінансової стратегії; низька рентабельність продажу робіт та послуг; висока собівартість послуг підприємства; труднощі підприємства, пов'язані з укладанням договорів із постачальниками та споживачами (робіт, послуг), відсутність системи контролінгу на підприємствах.

Апріорне ранжирування вище наведених факторів, які впливають на фінансовий стан підприємств авіабудівної галузі здійснено за методикою О.І.Даций [12] (можливості та загрози підприємства визначаються рангом від 1 до 10, 1 – негативні зміни, 10 – позитивні зміни) десятьма експертами управлінського рівня авіабудівних підприємств для того, щоб в подальшому мати змогу визначити рівень впливу кожного фактору на загальний фінансовий стан підприємства (табл. 1).

Визначимо ступінь узгодженості думок між експертами наведеними у табл. 1 за допомогою коефіцієнту конкордації за формулою (1).

$$W = \frac{S}{(1/12)k^2(n^3 - n)}, \quad (1)$$

де k – число змінних;

n – кількість експертів, які проводять ранжирування;

S – середнє значення суми рангів для всіх факторів експертизи.

Таблиця 1 - Узагальнена матриця рангів факторів, які впливають на фінансовий стан підприємств авіабудівної галузі

	Фактори \ Експерти	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Сума рангів	S
		Ранг (від 1 до 10)											
1	Наявність фінансової стратегії аероклубу	9	10	9	9	10	10	9	9	9	9	93	900
2	Відсутність короткострокових і довгострокових кредитів аероклубу	2	8	5	6	3	8	10	5	9	10	66	9
3	Відсутність довгострокового планування показників фінансової діяльності підприємства	3	4	2	1	3	4	8	8	3	3	39	576
4	Систематичне здійснення аналізу фінансово – господарської діяльності	10	10	8	10	7	9	8	10	8	10	90	729
5	Доступ до баз законодавства та можливість своєчасного моніторингу змін в ньому	10	9	6	8	8	9	10	7	9	8	84	441
6	Вплив держави на фінансово-господарську діяльність аероклубу	10	3	5	4	4	10	3	4	8	3	54	81
7	Надходження підприємству дотацій з державного бюджету	7	10	3	10	7	7	6	9	4	6	69	36
8	Недостатній контроль за виконанням фінансової стратегії аероклубу	1	3	7	8	2	7	5	2	5	4	44	361
9	Низька рентабельність продажу робіт та послуг	2	3	6	5	3	1	3	2	1	4	30	1089
1	Висока собівартість послуг	3	4	3	1	4	5	5	1	5	5	36	729
1	Труднощі підприємства, пов'язані з укладанням договорів із постачальниками та споживачами (робіт, послуг)	1	3	1	4	1	3	2	4	2	4	25	169
Всього												630	6395

Оскільки коефіцієнт конкордації дорівнює 0,78 та наближений до одиниці, то можна зробити висновок про те, що думка експертів співпадає, а вищенаведені результати мають сенс для проведення подальшого дослідження. Таким чином, значимість отриманої величини оцінюємо за допомогою критерія Пірсона (X^2) за формулою (2), для того, щоб визначити, випадкова або ні вищенаведена узгодженість респондентів.

$$X^2 = \frac{S}{(1/12)k \cdot n(n+1)} \quad (2)$$

Отже, значення критерію Персона $\chi^2 = 69,7$, яке більше табличного для 5% рівня значимості. Таким чином, розрахункове значення критерія Пірсона більше критичної точки, що свідчить про те, що гіпотезу про випадковість у збігу думок опитуваних експертів аероклубу необхідно вважати відкинутою, тобто узгодженість думок всіх опитаних респондентів є не випадковою.

Оскільки в попередніх розрахунках було визначено, що думка експертів узгоджена та не випадкова, тоді подальша процедура проведення SWOT – аналізу зводиться до заповнення матриці, за допомогою якої будуть виявлені сильні та слабкі сторони, можливості та загрози діяльності підприємств авіабудівної галузі, які в подальшому можуть бути використані для удосконалення фінансової діяльності зазначених підприємств.

На рис. 2 представлена узагальнена матриця результатів SWOT – аналізу з урахуванням пріоритетності, яка отримана за допомогою апріорного ранжирування факторів, які безпосередньо впливають на фінансовий стан підприємств авіабудівної галузі за методикою О.І.Дачій [12] десятьма експертами підприємств.

Розглянувши рис. 1, можна зробити висновок, що сильним сторонами внутрішнього фінансового середовища підприємств авіабудівної галузі є наявність фінансової стратегії домінуючої кількості підприємств та систематичне здійснення аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства, оскільки завдяки здійсненню фінансового аналізу підприємства спроможні вирішувати питання поточного руху фінансових ресурсів, їхнього формування й використання, поточного і довгострокового планування діяльності, а також фінансового забезпечення стратегії розвитку, яка сприяє розв'язанню великомасштабних завдань підприємств авіабудівної галузі України. Але, на багатьох підприємствах здійснюється недостатній контроль за її виконанням, що є слабкою стороною їх діяльності.

Експерти визначили, що фактор відсутності короткострокових і довгострокових кредитів знаходиться у полі матриці «сила і загроза», що свідчить про те, з однієї сторони відсутність кредитів позитивно впливає на фінансову стійкість, оскільки немає залежності підприємства від зовнішніх кредиторів, але з іншої – негативно, оскільки підприємства не можуть інтенсивно розвиватись без залучення додаткових коштів, що підтверджується також зносом основних фондів більш, ніж на 60% та ін.

В поле матриці «слабкість і загрози» потрапили такі фактори внутрішнього середовища, як низька рентабельність продажу робіт та послуг, висока їх собівартість та відсутність довгострокового планування показників фінансової

діяльності, що свідчить про те, що підприємства повинні обрати таку фінансову стратегію, яка б дозволила подолати ці слабкі сторони і уникнути загроз.

Можливості		Оцінка впливу	Загрози	
Внутрішнє середовище			Внутрішнє середовище	
Сильні сторони	Наявність фінансової стратегії аероклубу	+3	Відсутність короткострокових і довгострокових кредитів	+1
	Систематичне здійснення аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства	+3		
	Зовнішнє середовище		Зовнішнє середовище	
	Доступ до баз законодавства та можливість своєчасного моніторингу змін в ньому	+2	Надходження підприємству дотацій з державного бюджету	+1
Слабкі сторони	Внутрішнє середовище		Внутрішнє середовище	
	Недостатній контроль за виконанням фінансової стратегії аероклубу	-1	Низка рентабельність продажу робіт та послуг	-2
			Висока собівартість послуг підприємства	-2
			Відсутність довгострокового планування показників фінансової діяльності підприємства	-2
	Зовнішнє середовище		Зовнішнє середовище	
Вплив держави на фінансово-господарську діяльність аероклубу	-1	Труднощі підприємства, пов'язані з укладанням договорів із постачальниками та споживачами (робіт, послуг)	-3	

Рис. 1 - Узагальнена матриця SWOT - аналізу підприємств авіабудівної галузі

До сильних сторін зовнішнього середовища безпосереднього впливу на підприємств авіабудівної галузі на думку експертів належать доступ до баз законодавства і можливість своєчасного моніторингу змін в ньому та надходження дотацій з державного бюджету. До слабких сторін – вплив держави на фінансово-господарську діяльність підприємств авіабудівної галузі та труднощі підприємств, пов'язані з укладанням договорів із постачальниками та споживачами (робіт, послуг), що свідчить про те, що у підприємств існують значні проблеми з державою, постачальниками та споживачами, які повинні вирішуватись в найближчому часі, оскільки вони значно перешкоджають руху в напрямку досягнення підприємствами авіабудівної галузі своєї місії та цілей, а також про те, що фінансова стратегія розвитку повинна бути сформована таким чином, щоб за рахунок можливостей, що виникають в зовнішньому оточенні підприємств авіабудівної галузі, намагатися подолати її слабкі сторони.

У стратегічному аналізі використовується принцип угруповання факторів макрорівня, розглянутий у системі PEST-аналізу (ця система концентрує

стратегічний аналіз тільки на факторах макрорівня). Групи таких факторів розділяють макросередовище функціонування підприємства на наступні чотири її різновиди, що характеризуються аббревіатурою PEST:

- Р - політико-правове середовище [political and legal environment];
- Е - економічне середовище [economic environment];
- S - соціокультурне середовище [sociocultural environment];
- Т - технологічне середовище [technological environment].

Розглянемо склад найважливіших факторів системи PEST-аналізу, які грають найбільш важливу роль у стратегічному розвитку підприємства.

У політико-правовому середовищі основний вплив на розвиток фінансової діяльності в стратегічній перспективі роблять форми й методи державного регулювання фінансового ринку, фінансової діяльності підприємства, грошового обігу в країні; політика державної підтримки окремих галузей і сфер діяльності; державна політика підготовки висококваліфікованих фахівців; політика залучення й захисту іноземних інвестицій; правові аспекти регулювання процедур фінансової санації й банкрутства підприємств; стандарти фінансової звітності підприємств.

В економічному середовищі найбільш відчутний вплив на стратегічний фінансовий розвиток підприємства роблять темпи економічної динаміки (вимірювані показниками валового внутрішнього продукту й національного доходу); співвідношення параметрів споживання й нагромадження використовуваного національного доходу; темпи інфляції; система оподаткування юридичних і фізичних осіб; швидкість грошового обігу; динаміка валютних курсів; динаміка дисконтної ставки національного банку.

У соціокультурному середовищу на розвиток фінансової діяльності підприємства найбільший вплив роблять освітній і культурний рівень працездатного населення; рівень підготовки фахівців в області фінансової діяльності в системі вищого утворення; відношення населення до здійснюваних ринкових реформ [3].

У технологічному середовищі найбільший вплив на стратегічний фінансовий розвиток підприємства роблять інновації в сфері технічних засобів керування, фінансових технологій й інструментів.

У процесі оцінки окремих факторів фінансового середовища непрямого впливу рівень їх позитивного ("сприятливих можливостей") або негативного ("погроз") впливу на стратегічний фінансовий розвиток підприємства оцінюється звичайно по п'ятибальній системі. Така факторна оцінка проводиться по кожному із сегментів окремих домінантних сфер (напрямків) стратегічного фінансового розвитку підприємства. З огляду на те, що частина факторів

зовнішнього фінансового середовища непрямого впливу характеризується високим ступенем невизначеності розвитку, система SWOT-аналізу й PEST-аналізу може доповнюватися оцінкою методами сценарного (у варіантах "песимістичного", "реалістичного" або "оптимістичного" прогнозу) або експертного стратегічного фінансового аналізу. Оскільки діяльність підприємств авіабудівної галузі тісно пов'язана з політичним, економічним, соціокультурним та технологічним середовищем держави, тому за допомогою PEST-аналізу здійснено аналіз цих факторів макросередовища, сукупність яких була визначена групою експертів аероклубу індивідуально (табл. 2).

Таблиця 2 - Узагальнена матриця факторів макросередовища підприємств авіабудівної галузі

Політичне середовище	Економічне середовище
Вибори Президента та Верховної Ради України	Величина ВВП
Законодавча база	Темп інфляції
Державна політика у авіаційній галузі	Динаміка валютних курсів
Рівень протекціонізму	Рівень безробіття
Державна політика у податковій сфері	Фаза економічного циклу
Соціокультурне середовище	Технологічне середовище
Рівень доходів населення	Технологічний рівень
Соціальна захищеність населення	Значущі тенденції в галузі НДДКР
Рівень освіченості та професійної підготовки населення	Державна технологічна політика
Рівень умов праці і техніки безпеки	Рівень інновацій

Таблиця 3 - Узагальнена матриця рангів факторів макросередовища авіабудівних підприємств

Фактори \ Експерти		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Сума рангів
		Ранг (від 1 до 10)										
Політичне середовище	Вибори Президента та Верховної Ради України	5	4	3	2	5	6	4	2	3	5	39
	Законодавча база	10	5	7	7	3	9	8	6	5	8	68
	Державна політика у авіаційній галузі	7	10	8	9	10	9	10	7	10	9	89
	Рівень протекціонізму	7	6	10	7	9	10	10	5	9	8	81
	Державна політика у податковій сфері	4	6	4	8	5	5	8	4	9	1	54
Соціокультурне середовище	Рівень доходів населення	9	8	8	10	9	10	7	7	9	10	87
	Соціальна захищеність населення	5	8	4	6	4	10	7	5	6	10	65

	Рівень освіченості та професійної підготовки населення	10	10	5	8	7	10	7	10	9	10	86
	Рівень умов праці і техніки безпеки	8	7	10	7	2	7	6	8	10	9	74
Економічне середовище	Величина ВВП	5	9	8	5	7	10	4	3	8	8	67
	Темп інфляції	10	9	8	10	10	7	10	10	10	9	93
	Динаміка валютних курсів	2	3	7	6	1	3	4	3	7	3	39
	Рівень безробіття	8	7	6	4	8	5	2	3	9	7	59
	Фаза економічного циклу	10	5	8	9	10	8	9	9	9	10	87
Технологічне середовище	Технологічний рівень	8	9	8	10	10	5	9	9	10	7	85
	Значущі тенденції в галузі НДДКР	5	7	6	10	9	7	5	5	5	4	63
	Державна технологічна політика	9	5	9	10	4	9	7	10	4	7	74
	Рівень інновацій	7	10	5	5	6	4	8	3	4	9	61
Всього											1271	

Апріорне ранжирування факторів макросередовища, які впливають на фінансовий стан підприємств авіабудівної галузі здійснено десятима експертами цих підприємств для визначення рівня впливу кожного визначеного фактору зовнішнього фінансового середовища непрямого впливу на загальний фінансовий стан підприємства (табл. 3). Матриця PEST- аналізу підприємств авіабудівної галузі подана на рис. 2, яка отримана за допомогою апріорного ранжирування факторів зовнішнього фінансового середовища непрямого впливу експертами підприємств.

Політичне середовище	Оцінка впливу	Економічне середовище	Оцінка впливу
Вибори Президента та Верховної Ради України	-2	Величина ВВП	+2
Законодавча база	+2	Темп інфляції	+5
Державна політика у авіаційній галузі	+5	Динаміка валютних курсів	-2
Рівень протекціонізму	+4	Рівень безробіття	+1
Державна політика у податковій сфері	+1	Фаза економічного циклу	+4
Соціокультурне середовище		Технологічне середовище	
Рівень доходів населення	+4	Технологічний рівень	+4
Соціальна захищеність населення	+2	Значущі тенденції в галузі НДДКР	+2
Рівень освіченості та професійної підготовки населення	+4	Державна технологічна політика	+3
Рівень умов праці і техніки безпеки	+2	Рівень інновацій	+2

Рис. 2 - Узагальнена матриця PEST- аналізу підприємств авіабудівної галузі

Розглянувши узагальнюючу матрицю PEST- аналізу підприємств авіабудівної галузі, можна зробити висновок, що найбільший вплив на діяльність підприємств здійснюють такі фактори політичного середовища, як державна політика у авіаційній галузі, рівень протекціонізму та законодавча база, а негативний - Вибори Президента та Верховної Ради України, оскільки підприємство повинне мати чітке уявлення про наміри органів влади щодо розвитку в суспільстві, зміни в законодавстві, правовому регулюванні та оподаткуванні, а також для аероклубу велике значення мають такі аспекти, як стабільність уряду, можливі зміни щодо бізнесу після виборів у законодавчі органи. Оскільки політична стабільність в державі дозволяє знизити економічну невизначеність діяльності підприємства в напрямках, визначених обраною фінансовою стратегією.

Висновки. Всі визначені експертами підприємств авіабудівної галузі фактори соціокультурного та технологічного середовища підприємства є значущими для нього, оскільки підприємств авіабудівної галузі зацікавлений в підвищенні рівня доходів, соціальної захищеності, освіченості населення, технологічного рівня та ін. Тому що прогнозування змін вказаних факторів дозволяє підприємствам передбачати зміни очікувань у суспільстві в цілому та починати дії щодо покращення їх обслуговування.

Найбільший вплив на підприємства авіабудівної галузі здійснюють такі фактори економічного середовища, як темп інфляції, фаза економічного циклу, величина ВВП, рівень безробіття, найменшого – динаміка валютних курсів, оскільки аероклуб здійснює розрахунки тільки в національній валюті. Отже, зміни в стані економіки – один із найважливіших факторів, що визначає нормальне функціонування підприємств авіабудівної галузі, тому що «слабка» економіка держави різко зменшує ці можливості.

Таким чином, використавши технологію SWOT та PEST- аналізу для оцінки макро- та мікросередовища підприємств авіабудівної галузі було визначено сильні й слабкі сторони зовнішнього фінансового середовища непрямого і безпосереднього впливу, та внутрішнього фінансового середовища підприємств, що дало змогу пересуватися від фактора до фактора, і формувати цілісну картину мікросередовища та макросередовища. Це дозволяє формувати спільну платформу для ефективного аналізу зовнішнього та внутрішнього середовища підприємств, що допомагає своєчасно виявляти загрози з метою запобігання кризі, а знання про фінансовий стан - можливості для ефективного використання ресурсів підприємств авіабудівної галузі.

У процесі оцінки окремих факторів фінансового середовища непрямого впливу рівень їх позитивного ("сприятливих можливостей") або негативного

("погроз") впливу на стратегічний фінансовий розвиток підприємств авіабудівної галузі оцінюється звичайно по п'ятибальній системі (з позначенням сприятливих можливостей знаком "+", а погроз - знаком "-"). Така факторна оцінка проводиться по кожному із сегментів окремих доміантних сфер (напрямків) стратегічного фінансового розвитку підприємства. З огляду на те, що частина факторів зовнішнього фінансового середовища непрямого впливу характеризується високим ступенем невизначеності розвитку, система SWOT-аналізу й PEST-аналізу може доповнюватися оцінкою методами сценарного (у варіантах "песимістичного", "реалістичного" або "оптимістичного" прогнозу) або експертного стратегічного фінансового аналізу.

Згідно проведеного PEST - аналізу можна зробити висновки, що загалом макросередовище (політичні та технологічні групи факторів) здійснює позитивний вплив на діяльність підприємств авіабудівної галузі, хоча і є негативні фактори впливу (частково економічна та соціокультурна групи факторів) зовнішнього середовища на діяльність підприємств авіабудівної галузі

В процесі аналізу факторів фінансового середовища цього виду виявляються зовнішні сприятливі можливості та загрози для фінансового розвитку підприємств авіабудівної галузі, що генерують на макрорівні. До сприятливих відносяться такі можливості, які забезпечують зріст ринкової вартості підприємства в процесі його стратегічного розвитку, а до загроз – відповідно перешкоди на шляху його зростання.

Список літератури: 1. *Ансофф И.* Стратегическое управление: Сокр. пер. с англ.- М: Экономика, 1999.- С. 219 – 225. 2. *Александров І.О.* Фінансова стратегія підприємства //Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: Економічна. – Донецьк. – 2003. - № 65. – С. 121 – 128. 3. *Бланк І.А.* Финансовая стратегия предприятия. К.: Ника- Центр, Эльга, 2004 - 720с. 4. *Брігхем Є.Ф.* Основи фінансового менеджменту //Пер. з англ. – К.: Молодь, 1997. – 1000 с. 5. *Лукіна Ю.В.* Формування та реалізація стратегії управління фінансами підприємства //Фінанси України. – 2006. - № 3. – С. 113 – 118. 6. *Солодова О.А.* Модели прогнозирования прибыли предприятия в условиях риска //Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: Економічна. – Донецьк. – 2003. - № 60. – С. 85 – 91. 7. *Темчишина Ю.Л.* Результати діяльності підприємства як об'єкт управління//Регіональні перспективи. – 2003. - № 2 – 3 (27 - 28). – С. 42 – 45. 8. *Терещенко С.І.* Моделі оцінки платоспроможності підприємств. //Фінанси України.- 2001 -№7.-С.69-74. 9. Фінансова діяльність підприємства: Підручник / *Бандурка О.М., Коробов М.Я., Орлов П. І., Петрова К. Я.* – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Либідь, 2003. – 268 с. 10. *Чмутова В. П.* Методические подходы к статистической оценке финансовых результатов деятельности предприятия: Науковий журнал. – Х.: ХДЕУ // Вісник № 1 (17). – Х., 2001. С. 66 – 69. 11. Фінансовий аналіз: Навч. посіб./ *С. Я. Салига, Н. В. Дацій, С. О. Корецька, Н. В. Нестеренко, К. С. Салига.* — К.: ЦНЛ, 2006.

Подано до редакції 08.11.2010